

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію

Алтухова Олексія Анатолійовича «Джерела з історії виникнення, становлення та розвитку біржової справи України (друга пол. ХІХ – поч. ХХ ст.)» подану на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.06 – історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни

Розвиток вітчизняного джерелознавства та історіографії, окремих напрямів і галузей історичних знань за останні 25 років підготували потужне підґрунтя для розбудови системного науково-теоретичного простору для ґрунтовних історичних досліджень.

До важливих і мало розроблених питань української історіографії належить проблема вивчення діяльності бірж в Україні, загалом біржової справи як складової розвитку соціально-економічного життя на теренах підросійської України у кінці ХІХ – поч. ХХ ст.

Актуальність дисертаційної роботи зумовлена ще й тим, що вона вирішує ряд важливих питань, яким досі не приділялось належної уваги, що, звісно, збіднювало історіографічну базу та гальмувало розвиток українського джерелознавства і не могло не позначитись на стані розробки багатьох проблем соціально-економічної історії. До них ми віднесли б пошук, характеристику та систематизацію історичних та історіографічних джерел з історії функціонування бірж в Україні, біржової торгівлі, аналіз змісту текстів біржових статутів, нормативно-законодавчої та діловодної документації, літературних творів тощо.

Відібраний та опрацьований автором архівний та опублікований джерельний матеріал, який досі не введений до наукового обігу і не використаний сучасними дослідниками, ще більше підсилює актуальність, новизну та значимість опанованої дисертації.

Проведений О. Алтуховим аналіз стану вивчення теми та наявної джерельної бази засвідчує, з одного боку, ґрунтовне вивчення автором обраної теми, а з другого, підтверджує тезу про її малодослідженість та необхідність поглибленого розроблення. Тому вибір дисертантом даної проблеми для дослідження, на наш погляд, є цілком вмотивованим і доцільним.

Методологічну основу дисертації визначили загальні принципи історизму, об'єктивності та всебічності. Пріоритетне місце автор відводить методологічному інструментарію джерелознавства, який покладений в основу роботи. Йдеться про класичний джерельний аналіз документів, їхню критику, визначення інформаційного потенціалу, оцінки тощо. Автор дисертації застосував як загальноісторичну, так і спеціально-джерелознавчу методику. Зокрема, використання принципу об'єктивності дало змогу визначити рівень наявної достовірної інформації, поданої в різних джерелах.

Дисертант використав і компаративний метод задля порівняння змістового насичення різних за характером джерел, з метою як встановлення їхніх спільних та відмінних рис, так і достовірних даних.

Структурна побудова дисертації є цілком логічною і дозволяє розкрити обрану тему. О.А. Алтухов обґрунтував її актуальність, визначив об'єкт та предмет дослідження, мету та основні завдання, підкреслив наукову новизну та практичне значення дисертації.

Безперечною є новизна роботи. Вона є першим в українській історіографії комплексним системним дослідженням біржової діяльності в Наддніпрянській Україні у др. пол. XIX – поч. XX ст.

Практичне значення роботи можна розглядати у декількох площинах: як презентація ново-віднайдених джерел з історії біржової діяльності; як інтеграцію джерел з визначеної теми до вітчизняної джерелознавчої практики; як впровадження результатів власної моделі систематизації джерельного комплексу по темі дослідження.

У дисертації сформульовано та успішно розв'язано низку актуальних дослідницьких завдань та одержано нові результати. До здобутків дисертанта слід віднести ряд положень та узагальнень, які, на нашу думку, є вірними та достатньо обґрунтованими:

– по-перше, з'ясовано стан вивчення теми, її джерельну базу, теоретико-методологічні засади дослідження комплексу джерел з історії функціонування українських бірж, наведено варіації класифікаційних схем, визначено етапність критичного аналізу, та, відповідно, обрано технологію опрацювання нормативно-правових, діловодчих, та наративних документів;

– по-друге, представлена авторська систематизація джерел з історії розвитку біржової справи в Наддніпрянській Україні, яка базується на комбінованій технології джерельного аналізу. Автор поділив документи за наступними групами: нормативно-правові, діловодна документація, періодична преса, документи особового походження;

– по-третє, здійснено джерельний аналіз законодавчих документів, що регулювали діяльність біржових установ в Україні у вказаний період, зокрема визначена інформативна насиченість біржових статутів, їхнє змістове та регламентуюче навантаження;

- по-четверте, охарактеризована діловодна документація, яка несе інформацію про повсякденний перебіг справ на біржах, основні напрями та характер їхньої діяльності. Дисертант сконцентрував увагу на звітах біржових установ, зокрема Києва та Одеси, протоколах біржових структур та акціонерних компаній, рапортах та записках біржових комітетів тощо;

- по-п'яте, досліджена загальноросійська та регіональна періодика на предмет висвітлення в ній діяльності українських бірж, зокрема загальних тенденцій біржової торгівлі, курсів акцій та цінних паперів, ярмаркова діяльність та інша комерційна інформація;

– по-шосте, встановлено комплекс джерел особового походження: спогадів та літературних праць, в яких тією або іншою мірою віддзеркалена біржова діяльність.

Все вище зазначене дає право констатувати, що дисертант успішно вирішив поставлені завдання, висвітлив проблему з належною повнотою і зробив важливі узагальнюючі висновки, які є достовірними та цілком обґрунтованими.

Виконане дисертаційне дослідження характеризує здобувача як сформованого історика-джерелознавця, здатного самостійно проводити дослідницькі розвідки, пов'язані із вирішенням актуальних наукових проблем.

Водночас, на нашу думку, дисертаційна робота О.А. Алтухова не позбавлена ряду недоліків та дискусійних питань, які можна розглядати як побажання автору для подальшого вивчення обраної проблеми.

- У вступі, визначаючи предмет дослідження, автор зазначив, що воно

відбувається в межах Наддніпрянської України. Вважаємо, що про це слід було б вказати і у назві дисертації. Це ж стосується і хронологічних меж, верхня з яких датується 1917 роком.

- Аналізуючи історіографію та джерельну базу з теми дисертації, не зовсім вдалими, на наш погляд, є формулювання п.1.2. – «Археографія досліджуваної проблеми» (С. 46). Адже наука «археографія» у широкому її розумінні займається власне опрацюванням документів з метою їх публікації. До її завдань входить атрибуція документа, його анотування задля повноти передання змісту пам'ятки, упорядкування системи науково-довідкового апарату, визначення типу та форми публікації (повнотекстова чи регести) тощо. Всіх цих завдань, звісно, автор дисертації перед собою не ставив, оскільки це дійсно не було його метою. Дисертант мав лише представити нам систематизований ним корпус джерел, дати його характеристику та проаналізувати зміст документів з метою залучення наявних в них інформаційних даних до своєї праці. Тому, на наш погляд, доречніше було б використати традиційне формулювання «Джерельна база...».

- Не зовсім зрозумілим є авторський принцип аналізу історіографії проблеми. По-перше, в дисертації не виокремлені етапи дослідження теми, звідси і порушення хронології викладення матеріалу; не розмежована українська та зарубіжна історіографії і не зрозуміло, чому автор в цьому підпункті представляє власну класифікацію опублікованих документів (С. 27-28), яку слід було б розмістити у розділі, де йдеться про джерела (архівні та опубліковані). Усі класифікаційні схеми та підходи до аналізу джерел, якщо автор вважав так докладно їх розібрати, також доцільніше було б представити або в п. 1.2 або 1.;. На С. 44 автор наводить прізвища групи вчених – дослідників діяльності українських бірж, проте не характеризує їхні праці. А нижче констатує, що «значний внесок у дослідження зробили сучасні українські та зарубіжні науковці...» (С. 45), при цьому називає тільки монографію С. Мошенського.

- У п. 1.2 (С. 54) розглядаються періодичні видання, у яких були

опубліковані матеріали, що висвітлювали процес біржової торгівлі. Проте автор дисертації не наводить назви та авторів статей, а відтак і не характеризує їхній зміст. Принагідно зазначимо, що і у списку використаної літератури (С.181) також вказані часописи без назв конкретних публікацій.

- Недостатньо обґрунтовано застосування дисертантом обраної методики дослідження. Підрозділ 1.3 замалий за об'ємом (3 с.), не зазначено, які ж власне методи застосовуються при вирішенні тих чи інших завдань, не наведено ніяких фактів, порівнянь, прикладів, що підтвердило б доцільність застосування обраних дисертантом методів.

- На нашу думку, п. 1.4 є складовою аналізу джерельної бази, тобто він структурно мав увійти до п.1.2. Не впевнені, що доцільно було наводити різні класифікаційні схеми (В. Стрельського. М. Варшавчика, О. Медушевської та ін. вчених - джерелознавців), розроблені українськими і російським істориками у минулому столітті і які давно стали хрестоматійними. Відсутні цитування документів, будь-яка аналітика і оцінка. Складові класифікаційної схеми дисертанта не підтверджуються документами.

- Висновки до першого розділу носять поверховий характер. Некоректно і несерйозно виглядає теза, яку автор чомусь відніс до «негативних» факторів: «розпорошеність архівів та наукових бібліотечних закладів... і більша частина документів написані російською мовою, отже потребують перекладу» (С. 67).

- Оскільки у п.2.1 йдеться про законодавчі документи, то «звіти» логічніше було віднести до п. 3.1.- «Звіти біржових комітетів...», що є частиною ділових документів. Отже, серед законодавчих документів у тексті фігурує лише «Статут торговий». Адже мали бути укази, інструкції, положення, під які підпадало функціонування бірж – у фінансовому, організаційному та ін. напрямках діяльності. Бо недоречним виглядає висновок до підрозділу: «спираючись на опрацьований значний пласт нормативно-правової документації...» (С. 72).

- Цікавим є п. 2.2 , присвячений аналізу біржових статутів Київської,

Харківської, Одеської, Миколаївської, Рівненської бірж. Хотілося б побачити порівняльну характеристику текстів (пунктів) цих статутів, або ж окремих з них. На С. 88-90 йдеться про опубліковані протоколи в «Журналі засідань комісії з перегляду діючих законоположень про біржі та акціонерні компанії». Доцільніше було б цей сюжет віднести до наступного розділу «Діловодна документація...».

- П. 4.1. (4 с.) недостатньо інформаційний: в яких періодичних виданнях і що друкувалося? які жанри переважали? хто був автором публікацій? тощо. Не слід було, звісно, перекладати назви російських журналів: «Вестник Европы», «Биржевые ведомости», «Банковское дело» та ін.

- Розділ 5 «Джерела особового походження...» автор поділив на два пункти: публіцистичні твори та літературні. По-перше, не зрозуміло що автор відносить до літературних праць, а по-друге – хіба публіцистичні твори не є літературними? Виглядає дещо суперечливим віднесення автором до публіцистичних творів наукових досліджень (С. 146-147). Адже логічніше було б останні віднести до історіографії проблеми. Чомусь автор дисертації випустив такий вид історичних джерел як листування, автобіографії некрологи.

- Висновки наприкінці розділів і узагальнюючі не чіткі, не співзвучні із завданнями, які поставив перед собою дисертант та змістом роботи. Хотілося хоча б наприкінці тексту побачити якийсь цифровий матеріал, наприклад: скільки і в які роки функціонувало бірж на тернах України і які із них були потужними, а які не витримали конкуренції.

Втім, висловлені зауваження та побажання загалом не впливають на високу оцінку опонованої роботи. Одержані результати та висновки свідчать про реалізацію дослідницьких завдань, є обґрунтованими й мають вартісне наукове значення, оскільки в сукупності вирішують важливе для українського джерелознавства завдання комплексного аналізу джерел з історії біржової справи в Наддніпрянській Україні.

Результати дисертації та основні положення представлені автором у 5-ти наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях. Наукові результати

